

UDK 332.1:339.137.2

**MINTAQAVIY RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH
ORQALI BARQAROR IQTISODIY O‘SISHNI TA’MINLASH
MEXANIZMLARI**

Qodirova Mohinur Bahodir qizi

Qarshi davlat texnika universiteti 2-bosqich magistranti

e-mail: mohinurbahodirovna9@gmail.com

ORCID: ■ 0009-0005-7262-233X

**МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ПОСРЕДСТВОМ ПОВЫШЕНИЯ
РЕГИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ**

Кодирова Мохинур Баходир кизи

студентка 2 курса магистратуры

Каршинского государственного технического университета

e-mail: mohinurbahodirovna9@gmail.com

ORCID: ■ 0009-0005-7262-233X

**MECHANISMS FOR ENSURING SUSTAINABLE ECONOMIC
GROWTH THROUGH ENHANCING REGIONAL
COMPETITIVENESS**

Qodirova Mohinur Bahodir qizi

2 nd year master’s student Karshi State Technical University

e-mail: mohinurbahodirovna9@gmail.com

ORCID: ■ 0009-0005-7262-233X

Annotatsiya: Mazkur tezisda hududlarning raqobatbardoshligini oshirish asosida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning institutsional va iqtisodiy mexanizmlari tadqiq etilgan. Mintaqaviy raqobatbardoshlikni shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida investitsion faollik, inson kapitali, innovatsion salohiyat, ishlab chiqarish samaradorligi, infratuzilma ta'minoti hamda hududiy iqtisodiyotning diversifikatsiya darajasi tizimli ravishda ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda hududning raqobatbardoshligi faqat iqtisodiy ishlab chiqarish hajmi bilan emas, balki mavjud resurslarning yuqori qo'shilgan qiymat yaratishga yo'naltirilishi va uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash qobiliyati bilan belgilanadi, degan ilmiy yondashuv asoslangan. Shuningdek, mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirishning investitsion-innovatsion, institutsional, infratuzilmaviy va inson kapitaliga asoslangan mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: mintaqaviy raqobatbardoshlik, barqaror iqtisodiy o'sish, hududiy rivojlanish, investitsiya, innovatsiya, inson kapitali, mehnat unumdorligi, infratuzilma, diversifikatsiya, qo'shilgan qiymat.

Mamlakat iqtisodiyotining uzoq muddatli va muvozanatli rivojlanishi hududlarning mavjud iqtisodiy salohiyatidan qay darajada samarali foydalanilayotganiga bevosita bog'liq. Bozor munosabatlarining chuqurlashuvi va hududlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarning kengayishi sharoitida mintaqalarning tabiiy resurslari, ishlab chiqarish quvvatlari yoki mehnat resurslariga egaligi o'z-o'zidan raqobat ustunligini ta'minlamaydi. Mazkur ustunlik, avvalo, mavjud resurslarni zamonaviy texnologiyalar, samarali boshqaruv va investitsion faollik bilan uyg'unlashtirish orqali shakllantiriladi. Mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirish masalasi shu jihatdan nafaqat hududlarning iqtisodiy faolligini kuchaytirish, balki milliy iqtisodiyotning barqaror o'sish omillarini hududiy darajada shakllantirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Hududda yangi ishlab chiqarishlarning

tashkil etilishi, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ulushining ko‘payishi, mehnat unumdorligining oshishi va innovatsion faoliyatning kengayishi iqtisodiy o‘sinhning sifat jihatlarini belgilaydi. Shu sababli zamonaviy hududiy siyosatning asosiy vazifalaridan biri iqtisodiy resurslarni shunchaki taqsimlash emas, balki hududlarning o‘ziga xos iqtisodiy imkoniyatlaridan kelib chiqib, ularning raqobat ustunliklarini shakllantirish va rivojlantirishdan iborat. Iqtisodiy adabiyotlarda raqobatbardoshlik tushunchasi turli darajalarda — korxona, tarmoq, hudud va milliy iqtisodiyot miqyosida tadqiq etiladi. Hududiy darajadagi raqobatbardoshlikni esa muayyan mintaqaning boshqa hududlarga nisbatan iqtisodiy resurslarni jalb qilish, ulardan samarali foydalanish, yuqori unumdorlikka erishish va aholi farovonligini oshirish imkoniyatlarini ifodalovchi kompleks ko‘rsatkich sifatida talqin qilish mumkin.

Mintaqaviy raqobatbardoshlikni faqat YAHMning o‘sinh sur‘atlari bilan baholash cheklangan yondashuv hisoblanadi. Chunki ishlab chiqarish hajmining ortishi iqtisodiy samaradorlik, aholi daromadlari yoki innovatsion faollikning mutanosib ravishda oshishini anglatmasligi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, hududiy raqobatbardoshlikni baholashda iqtisodiy o‘sinhning miqdoriy ko‘rsatkichlari bilan bir qatorda uning tarkibiy va sifat ko‘rsatkichlarini ham hisobga olish zarur.

Mintaqaviy raqobatbardoshlikning iqtisodiy o‘sinhga ta’siri bevosita va bilvosita kanallar orqali amalga oshadi. Birinchidan, raqobatbardosh hududlar kapital va investitsiyalarni ko‘proq jalb qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ikkinchidan, investitsiyalarning texnologik yangilanishga yo‘naltirilishi ishlab chiqarish unumdorligini oshiradi. Uchinchidan, yangi ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish subyektlarining tashkil etilishi bandlik hamda aholi daromadlarining o‘sinhiga xizmat qiladi.

1- jadvaldagi bog‘liqliklardan kelib chiqib, hududning raqobatbardoshligi birgina iqtisodiy ko‘rsatkich emas, balki bir nechta

ilmiy –amaliy anjuman

omillarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanuvchi kompleks iqtisodiy kategoriya ekanligini ko‘rish mumkin. Ayniqsa, investitsiyalarning iqtisodiy samarasi ularning miqdoridan ko‘ra tarkibiga ko‘proq bog‘liq. Agar investitsiyalar asosan xomashyo yetkazib berish yoki past qo‘shilgan qiymatli faoliyatga yo‘naltirilsa, hududning uzoq muddatli raqobatbardoshligi cheklangan bo‘lib qoladi. Aksincha, qayta ishlash sanoati, raqamli iqtisodiyot, logistika, innovatsion ishlab chiqarish va zamonaviy xizmatlar sohasiga yo‘naltirilgan investitsiyalar hududning tarkibiy raqobat ustunliklarini mustahkamlaydi.

Hududiy raqobatbardoshlikni oshirishda kompleks mexanizmni shakllantirish zarur. Bunday mexanizmni shartli ravishda **“resurs – investitsiya – innovatsiya – unumdorlik – yuqori qo‘shilgan qiymat – daromad – barqaror o‘shish”** zanjiri asosida ifodalash mumkin. Birinchi bosqichda hududning mavjud resurs va iqtisodiy salohiyati aniqlanadi. Keyingi bosqichda ushbu salohiyatdan foydalanishga yo‘naltirilgan investitsion loyihalar shakllantiriladi. Investitsiyalarning innovatsion texnologiyalar bilan uyg‘unlashuvi ishlab chiqarish samaradorligini oshirib, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish imkoniyatini kengaytiradi. Natijada mehnat unumdorligi va korxonalar daromadliligi ortadi, bu esa aholi daromadlari va hududning fiskal salohiyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

1-jadval

Mintaqaviy raqobatbardoshlik omillarining iqtisodiy o‘shishga ta’sir mexanizmi

Omil	Ta’sir mexanizmi	Kutiladigan iqtisodiy natija
Investitsion faollik	Asosiy kapital va ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish	YAHM va ishlab chiqarish hajmining o‘shishi

ilmiy –amaliy anjuman

Innovatsion rivojlanish	Texnologik yangilanish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish	Mehnat unumdorligining ortishi
Inson kapitali	Malakali mutaxassislar tayyorlash va bilimlardan foydalanish	Bandlik va daromadlarning o'sishi
Infratuzilma	Tovar, xizmat va resurslar harakatini optimallashtirish	Transaksion xarajatlarning qisqarishi
Diversifikatsiya	Iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarga bog'liqligini kamaytirish	Tashqi shoklarga chidamlilik
Eksport salohiyati	Mahalliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga olib chiqish	Tashqi valyuta tushumlarining ortishi
Tadbirkorlik muhiti	Yangi biznes subyektlari tashkil etilishini rag'batlantirish	Ish o'rinlari va soliq bazasining kengayishi

Mazkur mexanizmning samarali ishlashi uchun quyidagi yo'nalishlar muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, hududlarning **investitsion jozibadorligini baholash tizimini** takomillashtirish lozim. Bunda faqat investitsiyalar hajmi emas, balki yaratilayotgan ish o'rinlari, eksport hajmi, mahalliy lashtirish darajasi, budget samarasi va qo'shilgan qiymat kabi ko'rsatkichlar ham hisobga olinishi kerak.

Ikkinchidan, hududiy iqtisodiyotning **diversifikatsiya darajasini oshirish** zarur. Bir tarmoqqa haddan tashqari bog‘langan iqtisodiyot bozor narxlari va tashqi talab o‘zgarishlariga nisbatan yuqori darajada ta’sirchan bo‘ladi. Shu sababli hududlarda qayta ishlash sanoati, xizmatlar, logistika, turizm, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va boshqa yuqori istiqbolli faoliyat turlarini rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, **inson kapitalining sifatini oshirish** hududiy raqobatbardoshlik siyosatining markaziy yo‘nalishiga aylanishi kerak. Ta’lim tizimining hududiy mehnat bozori talablariga moslashtirilishi, kasbiy qayta tayyorlash dasturlarining kengaytirilishi va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish mehnat unumdorligining oshishiga olib keladi.

To‘rtinchidan, **innovatsion ekotizimni shakllantirish** talab etiladi. Oliy ta’lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot tashkilotlari, texnoparklar va biznes subyektlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish va hududiy ishlab chiqarishga joriy etish imkoniyatlari kengayadi.

Beshinchidan, **transport, logistika va raqamli infratuzilmani rivojlantirish** hududning ichki va tashqi bozorlarga integratsiyalashuvini tezlashtiradi. Infratuzilma cheklovlarining mavjudligi esa ishlab chiqarish xarajatlarini oshirib, hududning narx va sifat bo‘yicha raqobat imkoniyatlarini pasaytirishi mumkin.

Tadqiqot natijalariga asoslangan holda mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirish bo‘yicha quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Hududlarning iqtisodiy, investitsion, innovatsion va ijtimoiy ko‘rsatkichlarini birlashtiruvchi **Mintaqaviy raqobatbardoshlik integral indeksini** ishlab chiqish.
2. Investitsion loyihalarni baholashda faqat kapital qo‘yilmalar hajmini emas, balki **1 birlik investitsiya hisobiga yaratiladigan YAHM,**

yangi ish o‘rinlari, eksport tushumi va qo‘shilgan qiymat ko‘rsatkichlarini ham asosiy mezon sifatida qo‘llash.

3. Hududlarning tabiiy va iqtisodiy xususiyatlaridan kelib chiqib **“aqli ixtisoslashuv”** tamoyili asosida istiqbolli iqtisodiy faoliyat turlarini belgilash.

4. Hududlarda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish, texnologiyalarni transfer qilish va ilmiy ishlanmalarni tijratlashtirishga yo‘naltirilgan **hududiy innovatsion markazlar** faoliyatini rivojlantirish.

5. Mehnat bozorining real talabidan kelib chiqib, kasbiy ta‘lim va qayta tayyorlash dasturlarini hududlarning iqtisodiy ixtisoslashuviga moslashtirish.

6. Mahalliy ishlab chiqaruvchilarning tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida logistika xarajatlarini kamaytirish, eksport infratuzilmasini rivojlantirish va raqamli savdo kanallaridan foydalanishni kengaytirish.

7. Hududlar o‘rtasidagi rivojlanish tafovutlarini kamaytirish uchun yagona standartdagi hududiy siyosatdan ko‘ra, **hududlarning raqobat ustunliklari va cheklovlariga moslashtirilgan differensial rivojlanish siyosatini** qo‘llash.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirish barqaror iqtisodiy o‘shishning mustaqil va uzoq muddatli omillaridan biri sifatida qaralishi lozim. Hududning raqobatbardoshligi ishlab chiqarish hajmining o‘shishi bilangina emas, balki iqtisodiy faoliyat tarkibining diversifikatsiyalashuvi, mehnat unumdorligining oshishi, innovatsiyalarning ishlab chiqarishga joriy etilishi va yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish imkoniyatlari bilan belgilanadi.

Mintaqaviy siyosatning ustuvor yo‘nalishi mavjud resurslarni oddiy ekspluatatsiya qilishdan ularni **innovatsion va yuqori samarali iqtisodiy faoliyatga transformatsiya qilishga** yo‘naltirilishi kerak. Bunda

investitsiyalarni strategik yo‘naltirish, inson kapitalini rivojlantirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish, iqtisodiyotni diversifikatsiyalash va innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish o‘zaro bog‘liq holda amalga oshirilishi zarur. Natijada hududlarning ichki iqtisodiy salohiyati to‘liqroq safarbar qilinadi, yangi o‘sinh nuqtalari shakllanadi, hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlar qisqaradi hamda milliy iqtisodiyotning umumiy barqarorligi va raqobatbardoshligi mustahkamlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Porter M.E. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990.
2. Krugman P. *Geography and Trade*. Cambridge: MIT Press, 1991.
3. OECD. *Regional Competitiveness and Economic Development*. OECD Publishing.
4. World Bank. *World Development Indicators*.
5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Statistik ma’lumotlar to‘plamlari.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, investitsiya va innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari.
7. Hududiy iqtisodiyot va mintaqaviy rivojlanish masalalariga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar.